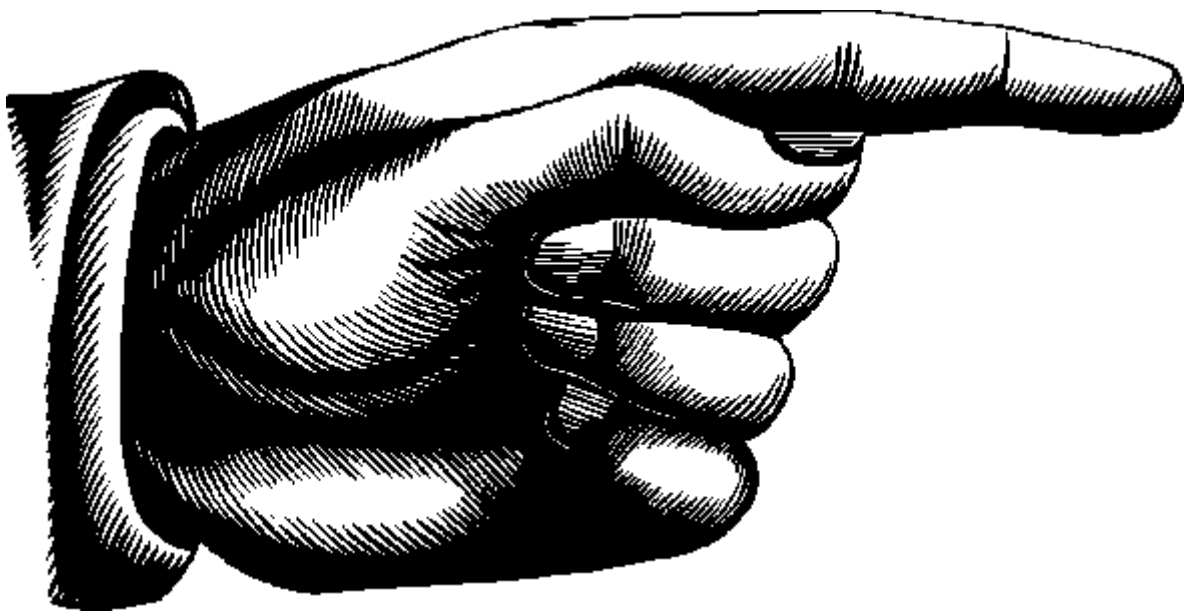

Studiehefte

RENESSANSEN

norskeksamen.no

1450-1600: Renessansen

«Renessanse» betyr «gjenfødelse» på fransk, og det som skulle gjenfødelse i denne perioden, var antikkens kunst og høykultur. Rundt 1450 går det opp for folk i vest-Europa at både kunsten og vitenskapen var langt mer avansert tusen år tidligere – at det altså hadde vært en gullalder i en fjern fortid, som gikk under. Folk ble derfor svært opptatt av antikken på denne tiden, og lanserte begrepet «middelalderen» som en betegnelse for den tusen år lange perioden mellom dem selv og antikken. Kunstnerne etterlignet den antikke kunsten, og man ble nysgjerrig opptatt av naturen, mennesket og kroppen. I det skjulte dissekerte kunstnere som Leonardo da Vinci lik, for å lære å forstå kroppen best mulig, og hans anatomistudier er like mye forskning som kunst.

Pavekirken som hadde dominert åndslivet i middelalderen mistet en del autoritet, og folk begynte å stille kritiske spørsmål til det kirkens myndigheter påsto. Et eksempel på dette, er at en del astronomer begynte å tvile på om jorden egentlig var universets sentrum, og noen dristige personer lanserte ideen om *solsystemet*. Et annet eksempel på at pavekirken mistet autoritet, var at en del lærde folk kalt *humanister* lot seg inspirere av gresk filosofi og retorikk. For humanistene var de antikke kildene og grunntekstene viktigere enn kirkens tradisjoner. Slagordet var «Ad fontes!» (Til kildene!).

Renessansen begynner i Italia, og sprer seg nordover i Europa. Denne kulturelle blomstringstiden i Europa er imidlertid noe som nordmenn i lite grad får med seg. Etter svartedauden på 1300-tallet var det få som kunne lese her til lands. Norge var også kommet i unionen med Danmark, og både regjering og universitet befant seg i København. Det er derfor ikke mye norsk litteratur å nevne fra denne perioden.

En viktig historisk hendelse i denne perioden, var *reformasjonen*. I 1517 kom det til et brudd i kirken, enkelt sagt ved at munken Martin Luther offentlig protesterer mot det han mener er umoral i pavekirken. Paven bannlyser Martin Luther, men Luther søker tilflukt hos en tysk fyrste. Motstanden mot pavekirken sprer seg i befolkningen, og snart er det en rekke land i nord-Europa som blir «protestantiske», altså at de bryter kontakten med paven i Roma. Danmark-Norge blir reformert i 1537, og går da fra være katolsk til å være protestantisk.

Både renessansen og reformasjonen inntreffer samtidig med oppfinnelsen av *boktrykkekunsten*. Gutenbergs oppfinnelse gjorde det mulig å masseprodusere tekster i en helt annen skala en tidligere, og dette tjener til å spre renessansens og reformasjonens ideer. Luther oversattte bibelen fra latin til tysk, og i de reformerte landene fikk man nå bibelen på folkespråkene, altså svensk, engelsk og dansk. I de fleste reformerte land betyr dette at nasjonalspråkene ble styrket, og at de fikk en fastere rettskrivning. I Norge, derimot, slår dette motsatt ut: Her betyr reformasjonen at norsk som et skriftspråk dør helt ut, fordi vi var underlagt Danmark, og fikk bibelen på *danske* når vi fikk den på «vårt» språk. Etter dette er det dansk som er skriftspråket i Norge. Frem til slutten av 1800-tallet skrev nordmenn dansk (i den grad de skrev i det hele tatt), men snakket forskjellige norske dialekter.

For å forklare hva renessansen gikk ut på, kan man bruke disse tre tekstene:

- Begynnelsen av Michel de Montaignes essay «Om anger» (1580)
- En monolog fra William Shakespeares tragedie *Hamlet* (ca. 1600)
- Den norske presten Absalon Beyers historieverk *Om Norges Rige* (1567)

Begynnelsen av Michel de Montaignes essay «Om anger» (1580)

Den franske adelsmannen og renessanseforfatteren Michel de Montaigne er essayets far, og skrev essays om de forskjelligste ting: om kannibaler, om tristhet, om løgnere, om vennskap, om ensomhet, og så videre. Imidlertid er det slik at uansett hva han skrev om, skrev han hele tiden også om *seg selv*, om hans egen person. «Jeg er selv emnet for min bok», skriver Montaigne. Han skriftet også stadig mening om ting, og essayene hans er fulle av selvmotsigelser. Mange har derfor villet kritisere ham for å ikke ha en ordentlig sammenhengende filosofi. I begynnelsen av essayet «Om anger» forklarer han hvorfor han skriver som han gjør, og han viser seg som et utpreget renessansemenneske.

Montaignes poeng er dette:

- Uansett hvilke temaer han skriver om, er det noe annet han egentlig er interessert i, nemlig *meneskets natur*. Det er derfor han hele tiden skriver om sin egen person.
- Han tror ikke at han selv er spesielt interessant, men han er det eneste eksempelet på et menneske som han kjenner til fra innsiden.
- Siden han skriver om seg selv, er det ingen som noensinne har visst mer om det de skriver om enn han gjør.
- Alt i verden forandrer seg hele tiden. Ingen ting er uforanderlig – heller ikke han selv. Det er derfor han stadig motsier seg selv. Han beskriver en ting som er i forandring, og derfor kan han motsi seg selv «uten å motsi sannheten».

Fra Shakespeares *Hamlet* (ca. 1600)

I en av sine monolog i stykket, gir Hamlet uttrykk for et syn på mennesket som er typisk for renessansen. Først hyller han begeistret menneskets evner og forstand:

**What a piece of work is a man! How noble
in reason, how infinite in faculties! In form
and moving how express and admirable!**

**For et mesterverk mennesket er! Så
opphøyet i sin fornuft, så ubegrenset i sine
evner! Så uttrykksfullt og beundringsverdig
i skikkelse og bevegelse!**

Deretter går han videre til å sammenligne mennesket med en engler og med Gud:

**In action, how like an angel! In
apprehension, how like a god!**

**Så lik en engel handling! Så lik en gud i
tankekraft.**

Til slutt topper han det, ved å si at mennesket er et dyr – det beste av alle dyr.

**The beauty of the world! The paragon of
animals!**

Verdens prakt! Alle skapningers forbilde!

Dette er på alle måter en renessansetekst. Både det å uttrykke en slik grenseløs begeistring for mennesket, og samtidig en slik avslappet og respektløs holdning til kristendommen, gjør at dette neppe kunne vært mulig å skrive under middelalderen – i hvert fall ikke ustraffet.

Absalon Beyers *Om Norgis Rige* (1567)

Presten Absalon Beyer var en av de få renessansehumanister vi hadde i Norge. I ettertid er han særlig kjent for historieverket *Om Norgis Rige*. Her gir uttrykk for fedrelandskærlighet, men beskriver også det han mener er et veldig forfall. I Beyers øyne hadde Norge sin storhetstid tidligere i middelalderen, mens Norge i hans tid er en nedgangstid.

En del av boken er skrevet som allegori. Her skriver Beyer at Norges historie kan sammenlignes med et menneskes liv. Norges barndom var den tiden da det bare var natur her, som folk vandret inn i og befolket. Etter hvert kom Norge til sin ungdomstid, og «hun» fikk seg et hode (altså en hovedstad). Senere ble «hun» voksen, gjorde allianser med andre stater, og førte krig med andre europeiske land.

Disse tingene er verdt å merke seg i teksten:

- Teksten inneholder mange latinske ord. Dette er neppe fordi Beyer ønsker å imponere med sine kunnskaper i fremmedspråk, men snarere fordi han var mer vant til å skrive latin enn dansk. Beyer bruker latinske ord slik folk i dag bruker engelske ord når de ikke kommer på hva en ting heter på norsk.
- Beyer vil gjerne skrive rosende om Norge, men finner ikke så mye bra å skrive om. Det står: «Ser vi til Norges manndom, styrke, rikdom, visdom, forstand, kunster, gudfryktighet og rettferdighet, da finner man mange herlige eksempler.» Han finner ett eneste eksempel: Nidarosdomen.
- Man kan kanskje si at det er typisk for renessansen og humanismen at han velger å bruke nettopp et *menneskes liv* i sin allegoriske fremstilling av norgeshistorien.